

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 10 november 2021

Mål nr

B 4907-21

PARTER

Klagande

TS

Ombud och offentlig försvarare: Advokat C-OM

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Förverkande av villkorligt medgiven frihet

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2021-07-07 i mål B 6551-21

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom på det sättet att villkorligt medgiven frihet förklaras förverkad till en tid av ett år och sex månader.

C-OM ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av TS i Högsta domstolen med 12 876 kr. Av beloppet avser 9 975 kr arbete, 326 kr tidspillan och 2 575 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

TS har yrkat att Högsta domstolen ska undanröja beslutet att förverka villkorligt medgiven frihet eller i vart fall förklara en mindre del av den villkorligt medgivna friheten förverkad än vad som följer av hovrättens dom.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Hovrätten har dömt TS för grov utpressning och övergrepp i rättssak till fängelse i fyra år och förklarat en tidigare villkorligt medgiven frihet förverkad till en tid av två år. Brottsligheten avsåg gärningar som TS hade begått under våren 2020 tillsammans och i samförstånd med tre andra personer.
2. Den villkorligt medgivna friheten hänförde sig till en dom år 2009. TS dömdes då för bl.a. grovt narkotikabrott till fängelse i tio år. Det brottet hade begåtts under 2008 och avsåg befattning med tio kg amfetamin. TS bedömdes ha haft en avgörande och central roll i genomförandet av den organiserade narkotikahandel som målet avsåg. Genom domen förklarades dessutom en tidigare villkorligt medgiven frihet om ett år, nio månader och fyra dagar helt förverkad. TS frigavs villkorligt från straffet den 29 juli 2016 med en

återstående strafftid om tre år, elva månader och två dagar. Prövotiden löpte ut den 30 juni 2020.

Vad målet gäller

3. Målet i Högsta domstolen gäller frågan om det finns särskilda skäl att inte förverka eller att förverka endast en del av den villkorligt medgivna friheten.

Den rättsliga regleringen

Villkorlig frigivning

4. Den som har dömts till ett tidsbestämt fängelsestraff ska som huvudregel friges villkorligt när två tredjedelar, dock minst 30 dagar, av fängelsestraffet har avtjänats. Efter den villkorliga frigivningen gäller en prövotid som motsvarar den strafftid som återstår vid frigivningen, dock minst 365 dagar. Straffet är helt verkställt först vid prövotidens utgång och då endast under förutsättning att villkorligt medgiven frihet inte längre kan förverkas. (Se 26 kap. 6 och 10 §§ brottsbalken.)

Ny brottslighet efter villkorlig frigivning

5. Om den som har frigetts villkorligt begår ett nytt brott under prövotiden och rätten bestämmer en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten ska den villkorligt medgivna friheten eller del av denna förklaras förverkad, om inte särskilda skäl talar mot det (34 kap. 1 § första stycket och 5 § brottsbalken). Det finns alltså en presumtion för att villkorligt medgiven frihet ska förklaras förverkad om den frigivne begår nya brott under prövotiden. Som särskilda skäl för att inte förverka eller för att förverka endast en del av villkorligt medgiven frihet får rätten enligt andra stycket i 5 § beakta (1) om den nya brottsligheten i förhållande till den tidigare är av lindrig beskaffenhet,

(2) om lång tid har förflutit mellan brotten eller (3) om ett förverkande annars skulle framstå som oskäligt.

6. Ett förverkande av villkorligt medgiven frihet är i princip en reaktion på att någon har brutit mot de villkor som var förenade med den villkorliga frigivningen och innebär i grunden ett beslut om ändrade verkställighetsvillkor beträffande den första domen.

7. Förverkande av villkorligt medgiven frihet har emellertid också bedömts vara den mest lämpliga åtgärden för att möta ny brottslighet efter ett tidigare fängelsestraff. Förverkande har ansetts ha fördelar jämfört med den allmänna återfallsskärpning som kan ske enligt 29 kap. 4 § brottsbalken, eftersom det redan från början står klart hur mycket den dömde riskerar i straffskärpning om han eller hon på nytt begår brott och under vilken tid som straffskärpning kan komma i fråga. Mot denna bakgrund har lagstiftningen utformats med avsikten att behovet av återfallsskärpning i så stor utsträckning som möjligt ska styras över till förverkandet. (Se prop. 1997/98:96 s. 138.)

Förverkandeprövningen

8. De omständigheter som anges i 34 kap. 5 § brottsbalken är principiellt sett av samma slag som de som kan motivera straffskärpning vid återfall enligt 29 kap. 4 §. Enligt båda bestämmelserna får brottslighetens svårhet och tidsaspekten särskild betydelse. I förarbetena framhålls emellertid att uppräkningsav omständigheter i 34 kap. 5 § endast är exempel och att även andra synpunkter kan beaktas. Syftet anges vara att det vid en samlad skälighetsbedömning ska vara möjligt att underlåta att förverka eller att endast förklara en del av den villkorligt medgivna friheten förverkad. (Se prop. 1997/98:96 s. 139.)

9. Vid bedömningen av brottslighetens svårhet (jfr 34 kap. 5 § andra stycket 1) ska det inte endast göras en jämförelse mellan den nya brottsligheten och den tidigare. Det är också av betydelse om den nya brottsligheten i sig är av allvarlig eller lindrig beskaffenhet. När den nya brottsligheten är allvarlig ska förverkande normalt ske, även om brottsligheten vid en ren jämförelse är lindrigare än den tidigare. (Jfr a. prop. s. 138 och 203 samt ”Återfallsförverkande vid mildrad påföljdspraxis” NJA 2015 s. 1129 I p. 7.)

10. När det gäller tidsaspekten (jfr 34 kap. 5 § andra stycket 2) måste, utöver den tid som förflutit mellan brotten, även den tid som gått sedan den tidigare domen eller den villkorliga frigivningen beaktas. Särskilt när den tilltalade har suttit frihetsberövad från den tidigare brottsligheten fram till villkorlig frigivning bör tidpunkten för det nya brottet sättas i relation till den villkorliga frigivningen. Att den nya brottsligheten har begåtts först i slutet av en lång prøvotid kan utgöra ett skäl att underlåta förverkande, i vart fall till en del. (Jfr a. prop. s. 138 och ”Den utdragna misshandeln” NJA 2020 s. 564 p. 20.)

11. Genom oskälighetsregeln (jfr 34 kap. 5 § andra stycket 3) har lagstiftaren öppnat för undantag i fall som har varit svåra att förutse eller att reglera särskilt. Som exempel på vad som kan vara av betydelse anges i förarbetena att det föreligger sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken (billighetsskäl) eller att brotten framstår som så olikartade och väsensskilda att ett förverkande ter sig som orimligt (se a. prop. s. 138). Oskälighetsregeln tydliggör att det alltid måste göras en samlad bedömning och att den sammantagna reaktionen inte får framstå som orimlig.

Bedömningen i detta fall

12. TS har under prøvotid för villkorlig frigivning gjort sig skyldig till ny brottslighet. Utgångspunkten enligt 34 kap. 5 § brottsbalken är därför att villkorligt medgiven frihet ska förklaras förverkad.

13. Den nya brottsligheten är mycket allvarlig med ett straffvärde som motsvarar fyra års fängelse. Detta talar för att hela eller en mycket stor del av den villkorligt medgivna friheten ska förklaras förverkad.
14. Mot detta ska ställas att TS begick de tidigare brotten för så länge sedan som 2008 och att han begick de nya brotten när det återstod endast cirka tre månader av en prøvotid om nästan fyra år.
15. Vid bedömningen måste det vidare tas hänsyn till att det efter domen mot TS för grovt narkotikabrott har skett en klar och konstaterbar mildring av påföljdspraxis (se ”Återfallsförverkande vid mildrad påföljdspraxis” NJA 2015 s. 1129 I).
16. En sammanvägning av omständigheterna leder till att den villkorligt medgivna friheten bör förklaras förverkad till en tid av ett år och sex månader. Hovrättens domslut ska ändras i enlighet med detta.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Sten Andersson, Stefan Johansson (referent), Cecilia Renfors och Johan Danelius. Föredragande har varit justitiesekreteraren Josefin Odelid.